

שיד לא נגעה בו. והכמות רק ליום אחד הספיקה. והנה, בבוקר נכנסו להיכל וכשהתבוננו במנורה ראו משהו מסעיר ומפתיע. יש שמן להדלקה לעוד יום. כך חזרה ההפתעה מדי בוקר כל שמונת הימים עד שהובא שמן חדש וזך מן הגת הגלילית, מעשה ידי אדם וכשר להדלקה. אך בה בעת התרחשו בזה אחר זה הנצחונות הגדולים של צבא החשמונאים. איזו רוח חדשה החלה מפעמת בעם. הוא לא קיבל עוד את השלטון הזר הרודה כגזירת-גורל. העם נסחף בזרם ההתלהבות המשיחית לקימום מלכות ישראל ועצמאותו. היה איפא חשש ופחד גדול שאם ינצח הנצחון יתר על המידה, יושם דגש כבד על הנצחון הפיסי של החשמונאים: בחינת „כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה“. במשך הזמן יישבח כליל גם פך השמן. תיעלם לגמרי מתודעתנו התגלותו של הנס בעצם הנצחון של החשמונאים. המערכה שהחלה בסיסמה: „מי כמוך באלים ה'“ ובקריאה: „מי לה' אלי“, תהפך לפולחן אישיות קולקטיבי ותזוהה עם המוליכים אלי קרב, שהם ורק הם השיגו את החיל הזה (וכפי שבאמת אירע בהתפתחות ההיסטורית של בית חשמונאי שריב-כסאות בזבו במשך השנים גם את פירות הנצחון וגם את הקרן). במלים אחרות: יתחילו לומר: „לא אלו מטהרים אלא אלו מטהרים“. מי לנו ומה לנו גם פך השמן? מי מאמין בזה? זה לכל היותר סיפור אגדה תמים. ומה ערכו לעומת עובדה שאינה ניתנת לערעור, שקומץ קטן של אנשי חיל מבית חשמונאי ערערו את צבאו של אנטיוכוס הסוריווני? אפוא של התגלות גבורה יהודית כבימי הזוהר של האומה?

ומפני שזו היתה ההתפתחות החזוית, על כן כאשר באו חכמים להנציח את החג ולעשותו חג לדורות עולם, העמידו את משקלו הסגולי של-חג החנוכה על גם פך השמן, כי אל מול שמונת הנרות — יאירו פני החנוכה. כי כוחו של החג מכוחם של הנרות הקטנים.

אין בכוונתם של דברי להתייחס בהסתייגות איזושהי למלחמת החשמונאים. היתה זו מלחמת-קודש בעיקר מפני שיוזמיה יצאו לחרף נפשם על קדושת אמונת ישראל ומצוות התורה.

בימים אלה שבתתי וראיתי שהמהר"ל זצ"ל אומר מעין הרעיון הזה, היינו שהיה צורך בנס פך השמן כדי להקטין את פולחן הנצחון הפיסי „שעיקר מה שקבעו ימי חנוכה בשביל מה שניצחו את היוונים, רק שלא היה נראה שהיה נצחון על ידי נס השם יתברך ולא מכוחם וגבורתם, ולפיכך נעשה הנס ע"י נרות המנורה, שידעו שהכל היה בנס, המלחמה

גם כן" (נר-מצוה, פירושי מהר"ל). ברוך שכיוונתי לדבריו הקדושים. נתתי פורקן למחשבותי בנושא זה מפני שבימינו יותר מאשר בכל תקופה אחרת, חג החנוכה בסעיף החשמונאי שבו, פופולארי מאד בקרב רוב-רובן של השכבות החברתיות באומה מימין ומשמאל מבלי לקשר זאת לזיקה דתית כלשהי. גם את פרשת הנרות והדלקתם הם מייחסים לנצחון של "מתתיהו ובניו" כסמל ללפיד הגבורה של העם. הגירסה המקובלת היא ברוח "לא אלו מטהרים אלא אלו מטהרים", תלושה מכל מקור של אמונה באלקי צבאות ישראל. הם אפילו אינם מעמיקים דים כדי להבהיר לעצמם, שאילו חי מתתיהו הזקן בדורנו, הם היו מסתייגים ממנו וממ-ערכותיו וקוראים תגר על "הכפיה הדתית" שהוא זומם לכפות על העם ועל המיגבלות בחופש האישי שהוא מבקש להטיל על החברה. הוא היה בפירוש איש ריבם הגדול. לכן חובה היא להטעים ולהדגיש כי היסוד האמונתי של גם פך השמן מוביל אל היסוד האמונתי של נצחון החשמונאים ועושה אותם מקשה אחת. מבעד לאור הנרות אנו מתבוננים באור האמונה: "כי עמך מקור חיים באורך נראה אור".

[123456789]

פורים

הגעת למלכות — ותלבש אסתר מלכות

„כי אם החרש תחרישי לעת כזאת, רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות“.

כה דיבר כדרכונות מרדכי. אמנם כל הזמן לא גילתה את מולדתה ואת עמה בעצתו „שלא יאמרו אחות לנו בבית המלך“, אך מרדכי הצדיק חש בעליל שאסתר מסתגלת אל השיגרה שבחיי הארמון. אם הם לא יאמרו אחות לנו בבית המלך, היא צריכה לחיות עם ההרגשה שהיא אחות בבית המלך ושבתור שכזו היא יושבת שם. האם אמנם דיבר כדרכונות? האם היה בדבריו אלה ששמנום בשורות הראשונות של רשימתנו, כדי לשכנע אותה ולקלוע בנקודה המרכזית של מצפונה? אם אמנם יעמוד ממקום אחר ריוח והצלה ליהודים, הן גם היא יהודיה היא ומה שיהא עם כלל ישראל — יהא עם ר' ישראל, ואם הם ייפקדו לטובה באותו ריוח והצלה שיעמוד להם, גם היא תהא בתוכם, הלא כן? ומדוע זה מדבר מרדכי על „בית אביך“ שיאבד, הרי כמו פיו ישיח כי „באין לה אב ואם לקחה מרדכי לו לבת“, לה לאסתר אין כבר מה לאבד, לא אב ולא אם ואילו היא בעצמה, ממילא שבויה היא בקסמי ארמון שלא רצתה בו — „ותלקח אסתר“, לא מרצונה חלילה הלכה לזכות בכתר מלוכה, לחיות בצל זכרוננו של מלך אשר „זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה“?

אכן, אם המגילה כולה מגילת אמונה היא, הרי פסוק זה מן הפסוקים הנבחרים שבה, כגולת-כותרת הוא בבנין אמונת-ישראל. את מחשבותיה של אסתר נסינו לתאר כמי שגורלה האישי העצוב והמר משיאה לרעיון תקוע שהיא לכודה בחבלי הגורל ואין היא יכולה לנווט אותו כרצונה. מחשבה מדכאה שכזו היא רפיון באמונה. שכן הבחירה לעשות טוב או רע בידי אדם הוא ואין הוא יכול לטעון הרי ממילא גורלי קבוע

ועומד ומדוע זה לפתע אנסה לשנותו והיא לא תצלה? אך מרדכי הצדיק הבהיר לה באופן חד משמעי: יש שלפעמים שער הבית נעול על בריח וקשה להסיטו ממקומו. בשעה כזו ניגשים בזה אחר זה כמה וכמה אנשים וכל אחד ואחד מהם מנסה את כחו בהסמט הברית. הראשון מתאמץ ונכשל, השני מתאמץ ונכשל והשלישי התאמץ והצליח. לא שכחו רב משל חבריו, אלא שהוא הצליח משום מה לכוון טוב יותר את שן המפתח. ריוח והצלחה יעמוד ליהודים ממקום אחר. ה' לא יטוש את עמו ונחלתו לא יעזוב. אלא שעשויה את להיות המחזיקה במפתח ולמה תחרישי. הבחירה בידך היא לנווט את ספינת העם אל חוף המבטחים שלו. ולמה תחרישי?

ואם החרש תחרישי — אמנם כן, את ובית אביך תאבדו. את תאבדי ראשונה כי אם לא חם המלך בחמתו על ראשה של ושת, למה זה יחוס על ראשה של בת לעם שאותו ביקש להשמיד להרוג ולאבד, בת לגזע זר, בפרט שאם ההצלחה תבוא ממקום אחר, יכלה בחמתו את כל כעסו בה ויאשים אותה — אף בלי יסוד — כגורם שחתר תחתיו וכמי שאשם בכשלונו ונפילתו. לא כן אם היא תהא הגורם הראשי בהצלחה, שאז תוכל לכלכל את מעשיה בתבונה מספקת כדי להמשיך להיות נכבדה ויקרה בעיני המלך, וכפי שאישרה המציאות.

ואם החרש תחרישי — אמנם כן, את ובית אביך תאבדו, כי „יש קונה עולמו בשעה אחת ויש מאבד עולמו בשעה אחת“ ואין אלו שתי שעות מבודדות זו מזו, אלא אותה שעה גופא, שמי שאינו קונה בה את עולמו הוא ממילא מאבד בה את עולמו. ואם הריוח יעמוד ממקום אחר, הרי איבדת עולם מלא שהחמצת את קנייתו „ומי יודע אם לעת כזאת — שלא ידעת לנצלה כראוי ולהפיק ממנה תועלת — הגעת למלכות“ כשם שמי יודע אם לא לעת כזאת של צרה ומצוקה לישראל הגעת למלכות, כדי שתוכלי לעמוד להם בעת צרתם ולריב את ריבם, הרי ייתכן כי כל חייך עד כה ולאחר מכן אינם נחשבים וכל ביאתך לעולם אינה אלא בשביל העת הזאת, שעליך לעמוד בה בפרץ משום שאת „אחות לנו בבית המלך“?

הדברים שכנעו. ידוע ידעה אסתר מתוך דברים אלה כי עליה להיות נכונה למסירות נפש. רק משאלה צנועה היתה בפיה: לכנס את כל היהודים, לאחד וללכד אותם, לצום בצוותא אתם, לקשור אתם תחושת-גורל משותפת, לדעת כי אכן בכואה אל המלך לבקש על עמה,

הריהי אינה דוברת אליו על עמה בשמה הפרטי, אלא שעמה עומד מאחוריה והיא מרכזת בידה את יפוי הכח האדיר לדבר בשמו, אז לבשה אסתר מלכות. ועל כן „ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך תיחור־דים וזכרם לא יסוף מזרעם“.

זמן חרותנו

א

חרות הרצון

יותר מבכל תקופה אחרת בדברי ימי האנושות, מסוגלים אנו כיום לרדת למלוא עומק משמעותה של סוגית השחרור ולראות את עצמנו כאילו אנחנו יצאנו ממצרים. לא רק על שום שזה מקרוב חיינו אנחנו על גופותינו את תהליך ההשתחררות מעול זרים ואת השריפה הגדולה אשר שרף ה' בגולת אירופה אשר הניעה והנידה פזורי ישראל ממקומות מושבותיהם ונתנה שוב בידם מקל נדודים לשוטט עמו במדבר העמים ובשממת הזרות האנושית. אלא על שום שהיינו גם מכשרי תהליך ההשתחררות של עמים מדוכאים ביבשות אסיה ואפריקה. שבים שרק אתמול דוכאו ביד ברזל בידי האדונים הלבנים, הפכו אדונים לעצמם, אחראים וריבוניים לשלטונם ולגורלם. אנשים שהיו שקועים בחשכת היון של בערות ושעבוד מזה דורות רבים אור החרות נגה עליהם, אומות שרק תמול שלשום היו נכנעות בפני דמות רודה זקפו קומתם. כמה ציפו בדריכות ובמתח כל ישוערו ליום שבו יונף דגל עצמאותם! כמה טיפחו חלום זה שיפרקו עול שליטים והעבדים ימלוכו. הכבלים והאזיקים יושלכו ככלי אין חפץ בו, מיותרים וחסרי-תועלת. והם, הם יבלעו בתיאבון לא רגיל; בתאוות זלילה את פירות הנצחון הזה, שהרי משוחררים הם ויכולים לעשות את אשר לבם חפץ. ללא מעצורים וללא הגבלות.

הורוד-ורוד הזה נתלה כך באופק כל עוד השמש מזריחה קרניה על פני השמים. אך כשזו מחליטה סופית להעלם, נעלם עמה גם הורוד והוא מקדיר והולך. לפתע אתה עומד מול מציאות ערומה וקשה. עצמאות זו פריה חמצמץ במקצת. היא אינה מבטיחה עדיין את האושר המיוחל. מי יודע אימתי יגיע יומו של אותו אושר? בינתיים דבר לא נשתנה. אל הכפר העלוב לא הגיעה הגאולה ואילו השליטים בכירה — אלה בעלי השמחה העיקריים המשתעשעים בעצמאות — פוכרים ידים

באכדן עצות; כיצד להתגבר על כל אותה בוקה ומבוקה ומבולקה. ולפתע נפערת תהום בין אחים לנשק מאתמול, שלמדו מהר מאד כיצד למות ביחד ולכאוב יחד מתוך אחוות-לוחמים אמיתית, אך אינם יודעים כיצד לחיות יחד תחת השמים המשותפים של ארצם ומולדתם. שורה ותאוות-שלטון ואיש עורף את ראש רעהו, וכל מה שנראה כל כך נוצץ מתגלה כפאטה מורגאנה, כמיקס-שוא במדבר עמוף ערפילים ושופע הזיות.

ואף על פי כן. אם יקום מי וישאל האם כדאי לחזור למה שהיה, או האם מוכן מישחו להמיר את פת הנקודים של חרות בעגלי מרבק של עבדות ואת המים הדלוחים של עצמאות ביין המשומר של השלטון חזר, יקומו כולם ויגידו: דרך חזרה אין. טוב פת הרבה ושלי היא מבית מלא ושל נכרי הוא.

הבה ונפסע אחורה כאילו אנחנו יצאנו ממצרים. בעצם לא כל כך רע היה בכור הברזל ההוא. היו שומים ובצלים ודגה ואבטיחים. והיתה לכך בנוסף למעם המזון עצמו מעלה אחת עצומה: אשר נאכל במצרים חנם. והיה שם סיר-בשר שישבנו לידו ונהנינו ממנו מאד וזכרנו אותו בגעגועים גדולים כש"אל המן עינינו". כנראה שגם הפת שאכלנו במשך שנים הספיק להחמיץ והשאור שבעיסה תסם והתסיס והתוצאה לחם מרי ומגרה בריהו ולא הלחם הקלוקל אשר ליוה אותנו במדבר ונפשנו קצה בו. היתה אמנם עבודה קשה אבל נסכל... חכמינו ז"ל חושפים את אחד המכסימים של פרעה כדי להעיד על רשעותו והם מספרים לנו שפרעה הבטיח פרמיות תמורת נורמות, ואחר כך דרש את הנורמות מבלי שיעמוד בדיבורו. את הפרמיות לא רצה לפי רוע. מובן שעבודה ללא תמורה היא קשה מזו שיש לה תמורה, או תמריץ.

משה קיבל עליו את התפקיד הלא אהוד וכפוי הטובת לחנך את העם הזה ולהחדיר בו את תודעת החרות ואת הרצון להגאל. זו היתה עבודה בזוית. הבאשתם את ריחנו — בכך היא התחילה. אבל האמונה עשתה את שלה. התגבש גרעין והוא נבט והעם ציפה וכשקראו לו: "קומו צאו", הוא קם והלך, בחפזו, ובשל אותה תאוצה אנו אוכלים עוגות מצות כי לא חמץ. ללא הכנה, במצב לא מצב, בתנאים לא תנאים. הבשורה הולידה דריכות ומתח באישון לילה ואפילה, והם כבר על גליהם והתרמיל על השכם והמקל ביד. ויוצאים, וביד רמה. הרבה

נסים קרו באותו לילה מופלא, שאנו משחזרים אותו בחג הפסח. אין לנו קנה מדה למוד מה גדול ממה במסכת הנסים, ובכל זאת: שמא הנם הזה גדול ביותר, והוא הנם של יהודים החפצים באמת לה-גאל, מצפים לקריאה, מוכנים, ויוצאים הלכה למעשה מגלות מצרים ומגמת פניהם לעבר מדבר גדול ונורא; אדמה ללא צל המכה ללא רח-מים על הראש ומייבשת את הנשמה והנוף כאחד ומעייפת את המוח ומוציאה ממנו את לשדו. ביום — חורב וקרח בלילה. לא שיה ולא ירק ומים אין לשתות, והפה יבש וזועק ומתחנן: מים! והלחם — כפי שכבר הוזכר — לחם קלוקל. והשמלה אמנם אינה בלה, והרגל מעשה נס אינה בצקה, ובשעה שאין משוטטים הקרקע היא כר המנוחה ושמיכת הכיסוי. זהו זה, ולזה קוראים **עצמאות**, לזה קוראים חוסר-תלות בשלטון זר. וזה מה שנקרא: טוב.

אותו ערב רב בשולי המחנה היה מוכן לחזור על עקביו: „ניתנה ראש ונשובה מצרימה“. אך רובו של עם האמין בה' ובמשה עבדו ולא הסתנוור מהישגי רגע המכריקים לשעה. הוא הלך עם משה לעבר ארץ היעודה להם. ובכל התנאים — בכל המצבים.

וכאן אנו מגיעים לעיקר דברינו. לא תנאים נוחים קובעים אופיה של תחושת **עצמאות**. לא ברק של בניני פאר ושל חיי רווחה מפרנסים חזון דורות של אנשים, אלא ההרגשה כי אמנם אני הנני אדון לגורלי, היא אשר מרפדת את נשמותיהם של אנשים ומגישה להם פורקן למתח מצטבר.

אמרו חז"ל: „למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע? כדי ש-יקבל עליו עול מלכות שמים תחילה ואחר כך יקבל עליו עול מצוות“. לכאורה, תמונה השאלה שבפי חכמינו, אם יש סדר מקראות ואם אין התכרח מאלץ אותנו לומר: „אין מוקדם ומאוחר בתורה“, הרי בתוקף העובדה שפרשת שמע קודמת בספר התורה לפרשת ויהיה אם שמוע מוענקת לו זכות קדימה בפרשיות „קריאת שמע“. אבל מבלי להכנס לפרטי הדברים — נראה לי שמקופלת בדברי חכמים אלה משמעות רעיונית יסודית ביותר. מי שמקבל עליו עול מלכות שמים ללא הס-תייגות וללא מחשבות מטרידות — מסוגל לקבל עליו עול מצוות ללא סייג. אבל מי שמוטרד על ידי מחשבות מציקות באשר למעמו של איסור זה או אחר שציותה עליו התורה או על שום מה אנו מופקדים על עשיית מצווה זו או אחרת שציותה התורה — משמע שחסר לו

נדבך באמונה. והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. אמונה שלמה ומגובשת אינה שואלת נימוקים. די לה בזה שמפי רועה אכן ישראל ניתנו, ממילא מאור האמונה ניזונות ומאירות המצוות. ומי שמקבל עליו עול מלכות שמים שלמה — עשייתו את המצוות נעשית ישרה וחלקה וללא מעצורים שהם.

(במאמר מוסגר אזכיר מה ששמעתי מפי כבוד אבי מורי הרב שליט"א משמו של ה"חדושי תרי"ם" זצ"ל מגור שהשיב על השאלה המפורסמת: על שום מה מברכים ב"שבע ברכות" ברכת "יוצר האדם", תרי חז"ל נמנו וגמרו: "טוב שלא נברא משנברא"? קודמת לה — השיב תרי"ם — ברכת "שהכל ברא לכבודו". אכן, מי שמכיר בכך שהכל ברא לכבודו יכול לברך בלב שלם גם על יצירת האדם, כי אז אפשר לומר בפה מלא: "טוב שנברא").

וזה אשר קנינו בתפיסת רעיון החרות. אין פירושה אנרכיה והפקרות. כי לא נתקבלה דעתו של רבי מאיר שאומר: "חוב הוא לעבד שיוצא מתחת יד רבו לחרות", היות שעם שחרורו הוא נאסר בשפחה כנענית ו"עבדא בהפקירא ניהא ליה". נתקבלה דעת חכמים שאמרו: "זכות היא לעבד שיוצא מתחת יד רבו לחרות". כלומר: מה שטוב לעבד ומה שרצוי בשבילו הוא הקובע ולא שאיפותיו האישיות-בהמיות, והמצומצמות באופק ההסתכלות המצומצם של הווייתו. חכמים ברוחב לבם ושכלם הם הקובעים מה טוב לו ומה רצוי לו. והם סבורים שכניסתו לעול מצוות כיהודי לכל דבר, זו זכותו.

וכשאנו עומדים ביציאת מצרים נמדוד את עצמתה של חרות ונרגיש וגם נדע ונבין הבן היטב, כי אפשר לנו בלחם עוני ובכל זאת להיות בני חורין, כי אין שלטון על רוחו המשוחררת של אדם ואין שליטה על רצון החרות של עם שבכל נפתולי שעבודו לא כרע ברך, כי את חרות הרצון זיקק וצירף בכור האמונה הגדולה בה' ובמשה עבדו.

ב

בהיסח הדעת

„ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו“. ממרום שבתו ליד שול-חן המלך כשר וגדול ירד לבית הסוהר לשבת עם פושעים וחטאים. ירידה אשר כזו אינה סתם ישיבה בבית-הסוהר. כי הפנים מתכרכמות מאה פעמים ואחת ביממה לזכר הגדולה שדעכה. והנה חלם חלום. במציאות — הכל שחור; תא שסורגים סוגרים עליו ואין יוצא. אך הגדולה של העבר חיה עדיין בדמיון הפורה והיא אשר מטפחת חלום. האמנם יקום ויתגשם חלום זה? לו לפחות היה למי להשיח את הסיפור. לשתף את מישהו כדי שיתרוקן הלב העולה על גדותיו. כדי שיטה אוזן וישמע. ובקעה קרן אורה. הנה הוא. הנער שגונב מארץ העברים מטה אוזן ומקשיב. שומע ויודע חלום לפתור, והוא אומר כי פרעה ישיב את השר האומלל על כנו. „כי טוב פתר“.

„ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו“. ויוסף ביקש ושאל: „כי אם זכור זכרתני“. כמה קצר-מוח הוא האדם. רק נמצא הוא מעבר לסורגים וכבר אין הוא זוכר את אלה שהשאיר מעברם השני. כאשר רק את נפשו הציל מסתגל הוא לאור החופש שהוא נושם ולאירת החרות המורעפת עליו ודי לו בזה. וישכחהו.

„דבר אחר — נאמר במדרש רבה סוף פרשת וישב — שר המשקים שכחך ואני לא אשכחך“ וכשהקב"ה מבקש לעורר את הנשכחות הוא עושה זאת באמצעות אותו אדם. ואז הוא מתודה ומזכיר חטאו: חטא השיכחה.

שנתיים כבר עברו מאז יצא השר מבית האסורים. הוא שב למכונו ומקשיב לחלומותיו של פרעה על הפרות רעות המראה שבלעו את חברי-אות והטובות. פרעה נבוכ. רוחו נפעמת ונסערת ואין איש יודע לפתור את חלומו. ואז לפתע שר המשקים מתעורר ונזכר בכתובת ישנה-נושנה: יוסף. ומבית האסורים יצא למלך... כי אין מקריות אצל הקב"ה: אצלו הכל מתוכנן ומחושב ומדוקדק עד לפרט המפורט ביותר. כאשר הגיעה עת שחרור ליוסף, נזכר השר במה שנשכח ממנו עד כה. והוא ששכח — הוא שנזכר וסיפר.

„מי היה מחכה לאברהם ושרה שהיו זקנים שיולד להם בן“. מי שחיכה — חיכה לשוא. כי מדרך הטבע לא היה מתרחש גם הזה. על

כן איש לא היה מסוגל להעלות ולו גם בדמיון ש"כעת חיה ולשרה בן". וכשכלל זה עמד לגזוז כחלום יעוף — נתרהש הנם לעיני רבים. כי ביצחק קורא לו זרע.

"מי ציפה שיוסף שעברו עליו כל הצרות האלו יהיה מלך". מי שציפה — לשוא ציפה. הוא הלך מדחי אל דחי. שוקע בבית הבור וגומר שם חיו. נער עברי עבד לשר הטבחים, איזה סיכויים יש לו לאחד אשר כזה?

וברגע של שיכחה גדולה — עלה לגדולה.

"מי צופה למשה שהושלך ליאור שיהיה את אשר היה". כל אחד חשב שגורלו יהא כגורלם של אחיו הקטנים. להתנבא — זאת ידעה רק אחותו מרים שניצבה מרחוק לדעה מה יעשה לו. "מי מחכה לרות שהיתה גרה שחזרה למלכות ישראל. מי מחכה לדוד שיהי' מלך עד סוף כל הדורות". מי שחיכה — מפח נפש היה בחלקו. אך מי בכלל ציפה? הרי כל המעשים הגדולים באים בשעה שכלל לא מצפים להם. יש עוד כמה וכמה ענינים שהם תמרורים בדברי ימי האומה המופיעים בסידרת "מי מחכה" זו ובזאת היא מסתיימת: "מי מחכה לגלויות שיהיו לשם ולתהלה, מי מחכה לסוכת דוד הנופלת שיקימנה הקב"ה שנאמר ביום ההוא אקים את סוכת דוד, שיהיו כל העולם לאגודה אחת, שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד".

ישראל במצרים שקועים במ"ט שערי עבדות וטומאה. חשך משחור תארם. ואחוזים ייאוש, מן הגורל הרע הזה לא ינוסו. ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה. משה מנסה לסגת. אך לא. אין הקב"ה מניח לו: "עתה תראה את אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו". והוא מתחיל להראות את ידו החזקה. דם. צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד. ארבה. חושך. מכה אחר מכה והם לא נשברים. מרכינים ראש ואחר כך שוב זוקפים. חיים המצרים בהרגשת: במכותיך חיי ואת ישראל לא ישלחו מארצם. ייאוש תקף את ישראל. מן הגורל המר הזה לא ינוסו. וברגע של שיכחה מוחלטת. ברגע של סיכוי אבוד, נצנץ הברק. ירד הקב"ה בכבודו ובעצמו. לא על ידי מלאך. לא על ידי שרף ולא על ידי שליח. רק הוא בעצמו ומחץ את הבכורים ושבר את

ערפם הנוקשה של המצרים ופדות החיש לעמו. בשעה שלא ציפו לו. מי ציפה? לא ציפו, וכשלא ציפו — בא הכל במפתיע. למכה מצרים בבכוריהם — כי לעולם חסדו. ברגע של שיכחה.

בעינינו רואים אנו את הגלויות שיהיו לשם ולתהלה. זו הצפיה — נפלה בנחלת דורנו. מכל הארצות נקבצו אל אדמת ישראל להיות כאן חטיבה אחת. בוודאי שקשה לנו בדרך הטבע לצפות לסוכת דוד הנופלת שיקימנה הקב"ה, שיהיו כל העולם אגודה אחת. בעולם מסוכסך ומפולג כעולמנו, שבו ממלאים השנאה, הקנאה והתחרות על פני הארץ ובחלל תפקיד מכריע בעולם, כל מי שמחכה — נראה כהוזה בהקיץ וכמי שתלוש מן המציאות, אך שעשוי ועתיד להתרחש — יתרחש בשעה שאיש לא יחכה, כי זה דרכן של גאולות שהן באות בשעה שלא מצפים להן: „כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד“.

יוסף הורד למצרים, יהודה ירד מגדולתו, ראובן נזוף היה מאביו, יעקב שרוי היה בשקו ותעניתו. כל אחד עסוק היה בבעיות הפרטיות שלו ובענינים הפרטיים שלו ומה עשה הקב"ה באותה שעה? הוא ברא את אורו של משיח. ברגע של שיכחה כללית. כאשר הכל ראו רק את מה שנראה לעיניהם בטווח קרוב ורחוקים היו מן הרחוק הצפון בחיק העתיד, טווח הקב"ה מעניניהם הפרטיים-הגשמיים וממעשי יום-יום שלהם את אור הגאולה והגואל. תמר ילדה את פרץ וההמשך ידוע: „וישי הוליד את דוד“ וממנו יצא החומר ומשרשיו יפרה הנצר אשר יגאל את העם סופית מענותו. הוא הוליד את יוסף אל שר הטבחים, משם עתיד היה להתגלגל לבית הסוהר, כדי להתעלות מבירא עמיקתא לאיגרא רמא, כדי להוריד את אחיו ובשרו לבירא עמיקתא של גלות מצרים, כדי להעלותם משם לאיגרא רמא של „סגולה מכל העמים... ממלכת כהנים וגוי קדוש“.

„וכום פרעה בידו“. מכאן קבעו חכמים ד' כוסות של ליל פסח... רבי שמואל בר נחמני אמר כנגד ד' כוסות שנאמר כאן: „וכום פרעה בידו, ונתת כוס פרעה וכו“.

כל הגאולה מתחילה ופותחת באותן כוסות שמחות: רגע של שיכחה כאשר איש אינו מחכה. באותם רגעים, לגמרי לא מקריים אך מאד נעלמים מאתנו, בורא הקב"ה את אורו של משיח. „אשרי מחכה ויגיע ויראה עלות שחרית“.

ג

חג החידוש וההתחדשות

יניקתו הרעיונית של חג הפסח: גאולת מצרים. כל שבועת הימים סובב הכל סביב יציאת עמנו מבית העבדים לחרות. ביטוי המעשי של החג: הברית מן החמץ. בריחה בכל מחיר. משל, כאילו עמד עריין ושבת נוגשים בידו והוא מאיים על קדקדך וגוון. סלידה מפני "משהו" של חמץ. התמורה: המצה. היניקה של הביטוי המעשי הזה: "על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמץ". ומעשי אבותינו בידינו. האמנם זו סיבה מספקת? כסיבה היסטורית — כן. כסיבה רעיונית — לא.

אכן, מה שנראה לנו לומר להבהרת הסבה הרעיונית הוא: המצווה הזו נושאת בתוכה חידוש. החידוש הוא בהתחדשות שאנו נתבעים לה כמאמינים בני מאמינים.

הבריאה כולה מתחדשת יום יום. בתפילה של יום יום אנו קובעים עובדה זו במאמר פינו: "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשי בראשית". פליאה זו נשגבה מעינינו. פורה שר שיגרה שליט על כל אורחותינו ומצמצם את מחשבתנו ומערכי-לכנו עד כדי התרכזות במעשים שערכם כחלום-יעוף, שהם ממלאים את כל ישותנו. רבי מנדלי השרף מקוצק מרגלא בפומיה: קמתי עם שחר משינה של לילה, נמלתי כפות ידי ושפשפתיים זו בזו, העברתיים על רגלי והם נענו לי, מיששתי בראשי והוא נד לי, משמע חי הנני: חי וקים. נמלתי ידי וברכתי: "ברוך מחיה המתים". זוהי ההתחדשות. זה פירושה. לכך לאו כל אדם קא זכי. אם הבריאה מתחדשת — האדם שבה על אחת כמה וכמה. הצדדים הפיזיים שבו קורמים חידוש. אחת לפרק זמן עליו להסיר צפרני ידיו וכן שער ראשו כדי לפנות מקום למחזורי צמיחה וגידול חדשים. זהו חוק שאינו משתנה. אף בגופו מתחדשים חידושים תדירים התוכפים ובאים בפרקי זמן צמודים לגיל. הווית אדם במסלול חייו גם היא בת חדושים ויהא פרימטיבי בהליכותיו ככל שיהא. הן אינו דומת מחזור עשר השנים הראשונות שבחיו לעשור השני ומעלה.

ואם סתם אדם חש בחידוש — האדם היהודי על אחת כמה וכמה. הביטוי המעשי לאמונתו ויהדותו, הן המצוות, מרגילות אותו לחידוש. חיי המשפחה שלו מתחדשים במחזוריות, הרגליו מתחדשים בתוקף לוח השנה, השבת מחדשת את עלומיו לששת ימי המעשה הבאים,

צום הכיפורים מעלהו לדרגת מלאך שאין לו תשוקה למאוויים גשמיים וכיוצא באלה.

החמץ, שהוא אבי-אבות האיסור בשבעת ימי חג הפסח, מבטא בצורה המוחשית ביותר את התביעה להתחדשות. אנו מדגישים בשבעת ימים אלה את היכולת להתנזר ולהיות פרוש מכל מה שהיה יקר לנו משך שנה תמימה בתוקף ההרגל שכרך וקשר אותנו אליו. ואל־יהא דבר זה קל בעיניכם. שהרי פרישות זו משמעה לראות בחמץ את הדבר המאוס המעורר את הסלידה הגדולה שפוגעת בכל חושיו של האדם. כתחליף לו באה המצה, שהיא המכטאת בימים אלה את החיים כמות שהם. „אבל אכילת מצה, אילו היתה יום אחד — לא הרגשנו בה ולא התבאר ענינו, כי ברוב הימים יאכל אדם מצה ומין ממיני המאכלים שני ימים או שלושה. אבל יודע ענינו ויצא שמעו בהתמדת אכילת מצה שבוע שלם“ (מורה נבוכים, חלק שלישי, פרק מ"ב). לקראת הימים הללו אנו עוסקים בביעור ה„משהו“. בל ייראה ובל ימצא. הבריחה מן החמץ נוטעת בנו את הרגשת הביקורת העצמית, דבר שהוא כל כך חיוני לישותו של אדם במשטר של תורה ומצוות ובמשטר של חברה וחיים. הביקורת יוצרת את הקשר עם הזולת והקשר הזה מוליד פעולות מבורכות. אילו ההתבדלות והפרישות מחמץ לא היתה באה אלא לשם דבר זה, דיינו.

הקשר של החמץ — לאור הרעיון הזה — אל גאולת מצרים אינו מקרי. כבר אמרו, שלכאורה נכון היה לאכול — לפי סדר המאורעות — את המרור לפני המצה. מרור על שום „וימררו את חייהם“, שזה היה השלב של הסבל, ומצה לאחר מכן שכן היה זה כבר שלב החרות. והנה מהופכת השיטה: בראשית המצה ואחרי כן: המרור. אלא, שיוצאי מצרים הרגישו במרור שבחייהם רק אחרי שטעמו מן המצה. הוא אשר אמרנו: ניתן להם חוש של מידה וביקורת. הם הרגישו אז את שלא הרגישו קודם לכן. כל עצמותיהם אמרו: התחדשות.